

Dominika Bochańczyk-Kupka

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Ekonomii
Katedra Ekonomii
dominika.bochanczyk-kupka@ue.katowice.pl

OCHRONA PRAW WŁASNOŚCI W POLSCE W LATACH 1995-2014

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie oceny poziomu ochrony praw własności w Polsce w latach 1995-2014. W pierwszej części omówiono podstawy prawne ochrony praw własności w Polsce, w tym bezpośrednie skutki wynikające z regulacji międzynarodowych dla polskiego porządku prawnego (związane m.in. z członkostwem w Unii Europejskiej oraz w innych międzynarodowych organizacjach) oraz kwestie odnoszące się do ochrony własności przemysłowej i intelektualnej zauważone przez polskiego ustawodawcę. W drugiej części zostały przedstawione i scharakteryzowane najbardziej znane w literaturze przedmiotu wskaźniki oceniające ochronę praw własności oraz dokonano analizy ich wartości dla Polski w omawianym okresie. Wyniki badań pokazują, iż w okresie po uzyskaniu przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej nastąpiło znaczne pogorszenie oceny ochrony praw własności w Polsce. W ostatnich latach wartości większości wskaźników ulegają natomiast poprawie, lecz są wciąż niższe niż w okresie przedakcesyjnym.

Słowa kluczowe: własność, ochrona własności, ochrona własności intelektualnej, Polska.

Wprowadzenie

Ochrona praw własności, w tym zarówno własności materialnej, jak i intelektualnej to zagadnienie istotne dla każdego podmiotu gospodarującego. Jej istnienie oraz należyta ochrona jest warunkiem niezbędnym istnienia gospodarki rynkowej i właściwie działającego mechanizmu rynkowego. Jej wysoki poziom pozytywnie wpływa na rozwój gospodarczy kraju, jego międzynarodową konkurencyjność, a jednocześnie na poziom życia każdego obywatela.

Celem rozważań jest ocena ochrony własności w Polsce w latach 1995-2014 na tle pozostałych krajów członkowskich Unii Europejskiej. W pierwszej części

zostanie dokonany przegląd ustawodawstwa dotyczącego ochrony własności w Polsce, w tym bezpośrednie skutki wynikające z regulacji międzynarodowych dla polskiego porządku prawnego oraz kwestie związane z ochroną własności przemysłowej i intelektualnej zauważone przez polskiego ustawodawcę. Celem szczegółowym tej części jest ukazanie stabilności polskiego systemu prawnego w okresie objętym analizą, w tym szczególnie po 2004 r.

W drugiej części pracy zostanie dokonana ocena ochrony własności w Polsce na podstawie wskaźników ochrony praw własności autorstwa Heritage Foundation oraz Fraser Institute, ocenę praw własności i ochrony własności intelektualnej mierzonej przez World Economic Forum oraz dokładniejszą ocenę ochrony własności intelektualnej i materialnej na podstawie International Property Rights Indeks publikowanego przez Property Right Alliance oraz Americans for Tax Reform Foundations. Ocena ochrony własności w Polsce zostanie omówiona w porównaniu z oceną pozostałych krajów członkowskich Unii Europejskiej. Celem szczegółowym tej części jest ukazanie fluktuacji w ocenie tej kategorii i potwierdzenie pewnych tendencji na podstawie danych pochodzących z różnych źródeł.

Czas objęty analizą odnosi się do lat 1995-2014, jednak dla wskaźników dotyczących ochrony własności intelektualnej jest on krótszy i wynika z dostępności danych.

1. Źródła ochrony własności i praw własności

Istnienie własności prywatnej oraz gwarancja jej ochrony to główne determinanty przedsiębiorczości oraz bogacenia się jednostek i społeczeństw, a w konsekwencji wzrostu i rozwoju gospodarczego. Wolność i własność prywatna należą do praw gwarantowanych przez Powszechną Deklarację Praw Człowieka i Obywatela uchwaloną przez ONZ w 1948 r., która stanowi, iż każdy człowiek, zarówno sam, jak i wspólnie z innymi ma prawo do posiadania własności oraz iż zakazane jest samowolne pozbawianie jednostki własności (art. 17)¹.

Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej w art. 17 gwarantuje natomiast każdej jednostce prawo do władania, używania, rozporządzania i przekazania w drodze spadku mienia nabytego zgodnie z prawem. Nikt nie może zostać pozbawiony swojej własności (jedynie w interesie publicznym, w przypadkach i na warunkach przewidzianych w ustawie, za słusznym odszkodowaniem wypłaconym we właściwym terminie). Korzystanie z mienia może podlegać regulacji ustawowej w zakresie,

¹ T. Piśtoł: *Instytucja wyłączenia a prawo do własności jako prawo człowieka*. „Państwo i Społeczeństwo” 2010, nr 1, s. 107 i nast.

w jakim jest to konieczne ze względu na interes ogólny. Dodatkowo ust. 2 tego artykułu gwarantuje ochronę własności intelektualnej².

W Polsce pojęcie własności jest silnie zakorzenione w Konstytucji RP (ochronie prawnej podlega własność, inne prawa majątkowe i prawo dziedziczenia – art. 64, ust. 2 Konstytucji) oraz w Kodeksie cywilnym (art. 140 k.c. stanowi, iż właściciel jest uprawniony do korzystania z rzeczy oraz pobierania pożytków z wyłączeniem innych osób, a ustawodawca w celu ochrony praw właściciela wyposażył go w wiele roszczeń, w tym roszczenie windykacyjne i roszczenie negatoryjne)³. Art. 20 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. stanowi, iż społeczna gospodarka rynkowa oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej. Ochrona własności jako zasada ustrojowa wyraża się przez obowiązki państwa, a więc ma publicznoprawny charakter. Przedmiotem ochrony na podstawie art. 21 ust. 1 ustawy zasadniczej jest własność w rozumieniu szerokim (ogólnym) i autonomicznym jako zbiorcze określenie dla wszystkich praw majątkowych. W tym kontekście jednym z podstawowych zadań państwa jest także ochrona własności, niezależnie od uprawnień indywidualnie przyznanych jednostce w tym zakresie, a gwarancją realizacji tych uprawnień przez państwo są ogólnodostępne środki polityczne⁴. W Konstytucji RP prawo własności zostało także ujęte jako prawo podmiotowe. W myśl art. 64 tejże ustawy w ust. 1 państwo gwarantuje prawo każdemu podmiotowi do własności, innych praw majątkowych i dziedziczenia. W ust. 2 określa, iż własność, inne prawa majątkowe oraz prawo do dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej, natomiast ust. 3 stanowi, iż własność może być ograniczona tylko w drodze ustawy i tylko w zakresie, w jakim nie narusza ona istoty prawa własności⁵.

Geneza ochrony praw własności w Europie sięga co najmniej 1883 r., kiedy to w Paryżu podpisano międzynarodową konwencję o ochronie własności przemysłowej⁶. Jej zakres przedmiotowy objął wynalazki, wzory użytkowe, wzory

² J. Sozański: *Własność intelektualna i przemysłowa w Unii Europejskiej*. PWP Iuris, Warszawa 2008.

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.; Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny. Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 ze zm.

⁴ S. Jarosz-Żukowska: *Konstytucyjna zasada ochrony własności*. Zakamycze, Kraków 2003, s. 32-33.

⁵ Więcej w: P. Winczorek: *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* Liber, Warszawa 2000, s. 3-4.

⁶ Konwencja paryska z dnia 20.03.1883 r. o ochronie własności przemysłowej. Dz.U. z 1975 r. Nr 9, poz. 51, zmieniona w Brukseli dnia 14.12.1900 r., w Waszyngtonie 2.06.1911 r., w Hadze 6.12.1925 r., w Londynie 2.06.1934 r., w Lizbonie 31.10.1958 r. i w Sztokholmie 14.07.1967 r. Za: *Ochrona własności intelektualnej w pigułce*. Regionalna Izba Gospodarcza w Katowicach, Katowice 2010, s. 8.

przemysłowe, znaki towarowe, znaki usługowe, nazwy handlowe i oznaczenia pochodzenia lub nazwy pochodzenia. Drugim istotnym aktem prawnym dotyczącym ochrony własności była konwencja berneńska z 9 września 1886 r. o ochronie dzieł literackich i artystycznych⁷. Kolejnym ważnym wydarzeniem było powołanie do życia w 1967 r. Światowej Organizacji Własności Intelektualnej (WIPO – Intellectual Property Organization), która w 1974 r. stała się organizacją wyspecjalizowaną ONZ. 20 grudnia 1996 r. w Genewie podpisano Traktat Światowej Organizacji Własności Intelektualnej o prawie autorskim, który został przyjęty przez Polskę 8 września 2003 r. Rozwój regulacji chroniących własność intelektualną spowodowało także powołanie Światowej Organizacji Handlu (WTO). Załącznikiem do Porozumienia ustanawiającego tę organizację było Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (TRIPS – Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights), które w Polsce weszło w życie z dniem 1 lipca 1995 r.

Regulacje dotyczące ochrony własności przemysłowej są starsze od tych związanych z prawami autorskimi. Do najważniejszych można zaliczyć: Konwencję monachijską z 5 października 1973 r. o udzielaniu patentów europejskich oraz rozporządzenie Rady (WE) Nr 40/94 z 20 grudnia 1993 r. w sprawie wspólnotowego znaku towarowego⁸.

Wśród regulacji dotyczących ochrony własności intelektualnej istotne znaczenie posiada dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji i niektórych aspektów prawa autorskiego i praw pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym. Innym ważnym aktem prawa wspólnotowego jest dyrektywa Parlamentu i Rady Unii Europejskiej nr 91/250 z dnia 14 maja 1991 r. o ochronie prawnej programów komputerowych.

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej, a także sygnowanie wyżej wymienionych umów międzynarodowych sprawia, że regulacje te mają zastosowanie w polskim porządku prawnym w sposób bezpośredni. Oprócz wspomnianych regulacji międzynarodowych, dla polskiego porządku prawnego kwestie związane z ochroną własności przemysłowej i intelektualnej zostały także zauważone przez polskiego ustawodawcę. Zasadnicze regulacje znajdują się w następujących aktach prawnych: Ustawie z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Ustawie z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo

⁷ Konwencja berneńska z 9.09.1886 r. o ochronie dzieł literackich i artystycznych uzupełniona w Paryżu dnia 4.05.1896 r., następnie w Berlinie 13.11.1908 r., w Brnie 20.03.1914 r., Rzymie 2.06.1928 r., Brukseli 26.06.1948 r., Sztokholmie 14.07.1967 r., w Paryżu 24.07.1971 r. oraz poprawiona 2.10.1979 r. Dz.U. z 1990 r. Nr 82, poz. 47 z późn. zm. Za: Ibid.

⁸ Dz.U. z 2007 r. Nr 236, poz. 1736; Dz.Urz. UEL z 1994 r. Nr 11, s. 1.

własności przemysłowej, Ustawie z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, Ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny oraz Ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. o ochronie baz danych⁹.

Podsumowując tę część artykułu, należy stwierdzić, że podstawy prawne ochrony praw własności w Polsce wykształciły się wiele lat temu i w ostatnich dziesięciu latach nie zaobserwowano istotnych zmian legislacyjnych. W piśmiennictwie polskim przed 2004 r. panował niekwestionowany pogląd, że polskie prawo ochrony własności, w tym również własności przemysłowej, należało do tego samego systemu prawa, co prawo Unii Europejskiej. Dlatego z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej nie wiązano oczekiwań związanych z koniecznością wprowadzenia istotnych modyfikacji¹⁰. Skoro więc system prawny nie uległ istotnym zmianom po wejściu Polski do UE, to inne czynniki musiały wpłynąć na pogarszającą się ocenę ochrony praw własności w Polsce, szczególnie w okresie bezpośrednio po uzyskaniu członkostwa.

Istnienie właściwego systemu ochrony własności i praw własności w porządku prawnym danego państwa jest bardzo istotne z punktu widzenia zarówno ochrony interesów poszczególnych przedsiębiorstw, jak i innowacyjności i konkurencyjności całej gospodarki narodowej. Jednakże równie istotny jest stopień egzekucji tych praw. W literaturze przedmiotu istnieją wskaźniki mierzące poziom ochrony praw własności w poszczególnych gospodarkach. Do najważniejszych należą miary autorstwa takich instytucji, jak Heritage Foundation, Fraser Institute, Światowe Forum Gospodarcze oraz Property Rights Alliance oraz Americans for Tax Reform Foundations, których metodologia badań, a także ocena ochrony własności zostanie opisana w dalszej części.

⁹ Odpowiednio: Dz.U. z 1994 r. Nr 24, poz. 83 z późn. zm. Dz.U. z 2001 r. Nr 49, poz. 508 z późn. zm. Dz.U. z 1993 r. Nr 47, poz. 211 z późn. zm. oraz Dz.U. z 2001 r. Nr 128, poz. 1402 z późn. zm.

¹⁰ Warto zwrócić uwagę na istotną cechę prawa Unii Europejskiej. Prawo wspólnotowe jest nastawione na stworzenie paneuropejskiej przestrzeni prawnej, społecznej i gospodarczej, w której wszystkie podmioty byłyby tak samo traktowane i miałyby jednakowe warunki rozwijania działalności. W rezultacie dąży ono do zapewnienia standardu traktowania narodowego na terytorium swego zastosowania. Powoduje to, że interesuje się ono przede wszystkim położeniem osób, towarów, usług i kapitałów z jednych państw członkowskich w innych państwach członkowskich (prawo rynku wewnętrznego) albo też wpływem zachowań podmiotów wspólnotowych na handel między państwami członkowskimi (prawo konkurencji). Prawo wspólnotowe reguluje więc głównie sytuacje z elementem transgranicznym, a do sytuacji czysto narodowych nie ma zastosowania. C. Mik: *Europejskie prawo wspólnotowe*. T. 1. Wydawnictwo C.H. BECK, Warszawa 2000, s. 750. Za: L. Bieguński: *Prawo własności przemysłowej*. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2004, s. 8.

2. Miary ochrony praw własności i ich wartości dla Polski w latach 1995-2014

Jedną z najbardziej popularnych miar ochrony praw własności jest wskaźnik autorstwa Heritage Foundation, będący częścią składową publikowanego co-rocennie Indeksu wolności gospodarczej (Index of Economic Freedom). Wskaźnik ten mierzy stopień ochrony przez państwo prawa do własności prywatnej i stopień egzekwowania tego prawa przez instytucje państwowe. Określa on także prawdopodobieństwo wywłaszczenia własności prywatnej w najbliższej przyszłości, analizuje niezależność sądów, poddaje ocenie istnienie korupcji w sądownictwie oraz zdolność podmiotów (w tym osób fizycznych i prawnych) do przestrzegania warunków zawartych w umowach. Zmiany wartości tego wskaźnika dla gospodarki Polski przedstawia poniższa tab. 1.

Tabela 1. Wartości wskaźnika praw własności (Property Rights) dla Polski w latach 1995-2013

Kraj	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Polska	50,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	55,0	60,0	60,0	60,0	60,0

Źródło: Index of Economic Freedom, www.heritage.org (25.05.2014).

Na podstawie danych zawartych w tab. 1, można stwierdzić, że w okresie przedakcesyjnym wielkości analizowanego wskaźnika były dla Polski najwyższe. W 2004 r. uległy one znacznemu zmniejszeniu i dopiero od 2010 r. można zaobserwować powolną poprawę jego wartości. Należy jednak zauważyć, iż ciągle poziom oceny ochrony praw własności sprzed członkostwa nie został osiągnięty. Taka zmiana oceny jest szczególnie zastanawiająca również z uwagi na to, iż inne kraje UE, w tym kraje, które uzyskały członkostwo w UE razem z Polską, nie zanotowały takiej tendencji. Nie uległa też w 2004 r. znaczna zmiana w metodologii pomiaru wartości tego wskaźnika.

Ocena ochrony praw własności dla Polski w okresie od 2004 r. jest niska szczególnie w porównaniu z innymi krajami członkowskimi UE. Gorszą ocenę ochrony praw własności spośród krajów Europy notują jedynie w ostatnich latach: Bułgaria, Chorwacja, Grecja, Łotwa, Rumunia, Słowacja, a dla Słowenii i Litwy wartość tego wskaźnika wynosi 60,0 – tyle samo ile dla Polski¹¹. Natomiast w większości krajów członkowskich UE ochrona praw własności jest oceniana bardzo wysoko – wartość wskaźnika wynosi 90,0 dla Austrii, Danii, Finlandii, Holandii, Irlandii, Luksemburga, Niemiec i Szwecji¹².

¹¹ Index of Economic Freedom, www.heritage.org (10.03.2014; 25.05.2014).

¹² Ibid.

Drugą powszechnie znaną i akceptowaną miarą ochrony praw własności jest wskaźnik publikowany w corocznych raportach Fraser Institute – Economic Freedom of the World. Mierzy on stopień, w którym polityka i instytucje poszczególnych krajów wspierają wolność gospodarczą. Najważniejszymi elementami wolności gospodarczej są: wolność jednostki w dokonywaniu wyborów, swobodna wymiana dóbr i usług, prawo do konkurencji oraz ochrona własności prywatnej. Do stworzenia końcowej wartości indeksu używa się 42 zmiennych mierzących wolność gospodarczą w 5 obszarach. Do tych obszarów zalicza się: wielkość rządu, system prawny i ochronę własności, bezpieczeństwo pieniądza, wolność w handlu międzynarodowym oraz zakres regulacji. Po raz pierwszy raport ukazał się w 1986 r., natomiast okres badawczy obejmuje czas od 1980 r. W 2013 r. analizą objęto 152 państwa świata. Indeks główny oraz wskaźniki szczegółowe przyjmują wartości z zakresu od 0 do 10. Ochrona osób i ich własności to najważniejsze czynniki determinujące wolność gospodarczą. Głównymi elementami podlegającymi ocenie w obszarze będącym przedmiotem niniejszej pracy są: niezależność sądów i ich niezawisłość, ochrona praw własności, możliwość wpływu wojska na porządek prawny i prowadzoną politykę, integralność systemu prawnego, prawne egzekwowanie warunków kontraktu, ograniczenia związane ze sprzedażą nieruchomości, niezawodność prowadzonej polityki oraz koszty działalności gospodarczej związane z przestępstwami. Tabela 2 przedstawia wartości głównego wskaźnika i jego wskaźników cząstkowych dla Polski w okresie 1995-2011.

Tabela 2. Wartości wskaźnika Legal System and Property Rights (system prawny i prawa własności) dla Polski w latach 1995-2011

Kraj	1995		2000		2005				2010				2011			
	LSPR	PPR	LSPR	PPR	LSPR	PPR	LEC	RR	LSPR	PPR	LEC	RR	LSPR	PPR	LEC	RR
Polska	6,84 (36)*	3,58	6,50 (52)	4,63	5,93 (60)	4,58	4,27	5,75	6,67 (46)	5,90	4,27	7,00	6,79 (44)	5,61	4,15	8,85

LSPR – System prawny i ochrona własności (Legal System and Property Rights).

PPR – Ochrona praw własności (Protection of Property Rights) – element LSPR.

LEC – Prawne egzekwowanie warunków kontraktu (Legal Enforcement of Contract).

RR – Ograniczenia związane ze sprzedażą nieruchomości (Regulatory Restriction on Sale of Real Property).

* W nawiasach podano pozycję polski w rankingu LSPR.

Źródło: J. Gwartney, R. Lawson, J. Hall: *Economic Freedom of the World. 2013 Annual Report*. Fraser Institute 2013.

Dane zawarte w tab. 2 pokazują, iż ocena poziomu ochrony praw własności w analizowanym okresie ulegała znacznym zmianom, czego dowodem jest również zmiana pozycji Polski w rankingu LSPR. Podobnie jak w przypadku danych Herita-

ge Foundation tu również można zaobserwować pogorszenie oceny systemu prawnego i prawa własności w Polsce w 2005 r. Od 2010 r. można zauważyć, iż wartości tego wskaźnika są wciąż niskie, lecz zbliżone do wartości z 1995 r.

W 1995 r. Polska znajdowała się w rankingu Legal System and Property Rights na 36 pozycji. Wśród krajów europejskich na dalszych miejscach znalazły się: Chorwacja – 95 miejsce, Bułgaria – 72 miejsce, Czechy – 43 miejsce, Litwa – 57 miejsce, Łotwa – 51 miejsce, Rumunia – 64 miejsce, Słowacja – 45 miejsce oraz Włochy – 46 miejsce. W 2005 r. Polska została sklasyfikowana na 60 pozycji, a za nią uplasowały się jedynie: Bułgaria, Chorwacja oraz Rumunia. Pozostałe kraje Europy wyprzedzały Polskę w tym rankingu. W 2011 r. Polska uzyskała natomiast wyższą ocenę niż kraje, takie jak: Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Grecja, Litwa i Łotwa, Rumunia, Słowacja, Węgry oraz Włochy¹³. Dla pozostałych indeksów w rankingu są dostępne jedynie wartości współczynników, brak natomiast rankingu. Dodatkowo dane dotyczące miar szczegółowych są dostępne jedynie od 2005 r. Wśród tych wskaźników szczególną uwagę zwraca znaczna poprawa oceny istnienia ograniczeń związanych ze sprzedażą nieruchomości – tu wartości dla Polski w 2011 r. są wysokie, nawet w porównaniu z innymi krajami europejskimi. Można więc stwierdzić, iż w tym obszarze Polska odnotowała w tym okresie największe pozytywne zmiany.

Światowe Forum Ekonomiczne co roku publikuje ranking konkurencyjności gospodarek narodowych. Do stworzenia końcowego rankingu – Global Competitiveness Index przyczynia się wiele danych sklasyfikowanych w 12 filarach konkurencyjności. W ramach pierwszego filaru poświęconemu instytucjom, w części dotyczącej instytucji publicznych, wśród 5 obszarów badawczych pierwszy został poświęcony prawom własności. Obejmuje on dwa wskaźniki: prawa własności oraz ochronę własności intelektualnej. Są to tzw. dane miękkie, gdyż do ich zebrania użyto metody ankietowej. W przypadku praw własności respondentów odpowiadają na pytanie czy prawa własności w ich krajach, w tym dotyczące aktywów finansowych, są jasno zdefiniowane i dobrze chronione przez prawo. Odpowiedzi mieszczą się w przedziale od 7 do 1, gdzie 7 oznacza bardzo dobre zdefiniowanie i wysoką ochronę, a wartość 1 sytuację odwrotną. W przypadku drugiego wskaźnika respondenci oceniają ochronę własności intelektualnej, włączając w to działania przeciw piractwu w granicach od 7 (sytuacja najbardziej pożądana) do 1 (bardzo niska ochrona lub jej brak). Autorzy Global Competitiveness Report tłumaczą, iż środowisko instytucjonalne jest zdetermi-

¹³ J. Gwartney, R. Lawson, J. Hall: *Economic Freedom of the World. 2013 Annual Report*. Fraser Institute 2013.

nowane przez ramy prawne i administracyjne, w ramach których jednostki, firmy oraz rządy oddziałują na siebie w celu tworzenia bogactwa¹⁴. Waga rozsądnych i sprawiedliwych instytucji jest szczególnie oczywista w czasie kryzysu gospodarczego oraz jest wyjątkowo ważna w umacnianiu delikatnych oznak ożywienia. Jakość instytucji ma silny związek z konkurencyjnością i wzrostem gospodarczym z uwagi na to, iż wpływa na decyzje inwestycyjne oraz organizację produkcji i odgrywa kluczową rolę w sposobie, w jakim społeczeństwa dokonują dystrybucji zysków¹⁵.

Poniższa tabela przedstawia wartości wskaźnika Property Rights dla Polski w latach 2002-2013.

Tabela 3. Wartości wskaźnika Property Rights dla Polski w latach 2002-2013

Kraj	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014
Polska	4,6	4,1	3,9	3,7	4,3	3,7	4,0	4,3	4,6	4,5	4,4	4,3

Źródło: *The Global Competitiveness Reports*. World Economic Forum, Geneva. Dane pochodzą z kolejnych raportów wydawanych corocznie w okresie od 2002 r. do 2013 r.

Wskazaną wcześniej tendencję spadkową w ocenie poziomu ochrony własności w Polsce po 2004 r. odnotowano również przy analizie tego wskaźnika. W kolejnym latach w Polsce, podobnie jak w przypadku Litwy, Łotwy i Chorwacji, nie wystąpiły duże zmiany w wartości tego wskaźnika, natomiast wciąż są one niskie i znacznie odbiegają od wartości dla takich krajów, jak: Austria, Dania, Finlandia, Francja, Holandia, Irlandia, Luksemburg, Niemcy, Szwecja oraz Wielka Brytania. Niekwestionowanym liderem wśród państw Europy jest Finlandia, która jako jedyne państwo w całym analizowanym okresie notowała wielkości powyżej 6,0, a w 2004 r. ocena respondentów osiągnęła najwyższą wartość w całym rankingu – 6,7¹⁶.

W raporcie World Economic Forum dokonuje się także oceny ochrony własności intelektualnej. Ochrona własności prywatnej jest zagadnieniem, które nurtuje ekonomistów, polityków i naukowców od wielu dekad. Zagadnienia związane z ochroną własności intelektualnej są natomiast stosunkowo nowym

¹⁴ K. Schwab: *Global Competitiveness Report 2012-2013*. World Economic Forum, Geneva 2013, s. 4-5.

¹⁵ D. Acemoglu, S. Johnson, J. Robinson: *Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Distribution of Income*. „Quarterly Journal of Economics” 2002, 117(4), s. 1231-94; D. Rodrik, F. Rodriguez: *Trade Policy and Growth: A Skeptics' Guide to Cross National Evidence*. „National Bureau of Economic Research” April 1999, No. 7081, Cambridge, MA. Za: K. Schwab: Op. cit., s. 4 i nast.

¹⁶ *The Global Competitiveness Reports*. World Economic Forum, Geneva. Dane pochodzą z kolejnych raportów wydawanych corocznie w okresie od 2002 r. do 2013 r.

problemem, który jednak wymaga szybkiego uporządkowania i właściwej oceny. Poniższa tabela przedstawia zarówno wartości wskaźnika ochrony praw własności, jak i miejsce Polski w rankingu światowym w okresie 2008-2014.

Tabela 4. Wartości wskaźnika ochrony własności intelektualnej (Intellectual Property Protection) dla Polski w latach 2008-2014

Kraj	2008-2009		2009-2010		2010 - 2011		2011-2012		2012-2013		2013-2014	
	wartość	miejsce	wartość	miejsce	wartość	miejsce	wartość	miejsce	wartość	miejsce	wartość	miejsce
Polska	3,4	76	3,6	64	3,7	60	3,7	61	3,6	67	3,7	72

Źródło: Ibid.

Kraje członkowskie Unii Europejskiej bardzo różnią się od siebie w obszarze ochrony własności intelektualnej. Te różnice są nawet większe niż w przypadku ochrony własności prywatnej. Podobnie jak w przypadku poprzedniego rankingu WEF, krajem, który zajmuje niekwestionowaną pozycję lidera jest Finlandia¹⁷. Istnieje również grupa krajów, w których można zauważyć pogorszenie oceny ochrony praw własności intelektualnej, mimo że w poprzednich latach była ona i tak już niska (Chorwacja, Czechy, Grecja, Hiszpania, Słowacja, Polska, Węgry i Włochy). Państwa te potrzebują kompleksowej zmiany przepisów regulujących egzekucję omawianych kwestii oraz naprawy wymiaru sprawiedliwości, nie do końca rozumiejącego istotę i znaczenie ochrony praw własności intelektualnej dla rozwoju gospodarki. Wydaje się, że Polskę cechuje społeczne przyzwolenie na wykorzystywanie, kopiowanie i rozpowszechnianie cudzej własności intelektualnej. Spośród krajów UE niżej sklasyfikowane są tylko Bułgaria i Rumunia, które zajmują miejsca w drugiej setce rankingu światowego.

International Property Rights Index jest wskaźnikiem publikowanym przez Property Rights Alliance oraz Americans for Tax Reform Foundations od 2007 r. Coroczne raporty służą do oceny znaczenia i ochrony praw własności w ponad 110 państwach świata. Ich autorzy badają wpływ prawnego i politycznego otoczenia, świadomości istnienia i konieczności ochrony praw własności oraz egzekwowania materialnych i intelektualnych praw własności na rozwój gospodarczy poszczególnych krajów. Autorzy raportu podkreślają, iż wartość własności pozwala jej właścicielowi na uczestnictwo w procesach gospodarczych. Własność jest rozumiana jako zachęta dla właściciela do zaangażowania się w pracę, która przyczynia się do rozwoju całej gospodarki. Uznanie własności i jej atrakcyjności (wyznaczonej przez cenę) pozwala właścicielowi uczestniczyć w cyklu

¹⁷ Ibid.

produkcyjnym i osiągać zyski, które przyczyniają się do rozwoju gospodarczego i zwiększania dobrobytu obywateli. We współczesnym świecie ochrona własności intelektualnej jest bezpośrednio związana z rozwojem handlu i inwestycji, sprzyja powstawaniu innowacji i rozwojowi kreatywności (która stanowi czynnik zachęcający do produkcji). Autorzy raportu są przekonani, że własność i jej ochrona są kluczowe dla rozwoju gospodarczego, a zdolność do ochrony własności i możliwość długiego jej posiadania są najważniejsze w procesie rozwoju gospodarczego¹⁸.

Wskaźnik International Property Rights Index (IPRI) powstaje na podstawie trzech komponentów: systemów prawnego i politycznego (Legal and Political Environment – LPE), materialnych praw własności (Physical Property Rights – PPR) oraz prawa własności intelektualnej (Intellectual Property Rights – IPR). Systemy prawny i polityczny tworzą istotę wolnego otoczenia, w którym prawna niezależność i praworządność dają jednostkom prawo do czerpania korzyści z istnienia mocno chronionego systemu wartości prywatnej. Niezależność sądów, praworządność, polityczna stabilność i nadzór nad korupcją tworzą natomiast odpowiednie środowisko dla wzrostu i rozwoju przedsiębiorczości. Z punktu widzenia gospodarki istotna jest ochrona zarówno własności dóbr materialnych, jak i niematerialnych. Dlatego też do stworzenia poszczególnych komponentów wskaźnika IPRI użyto następujących kategorii: w przypadku systemów prawnego i politycznego są to: niezależność sądów, praworządność, polityczna stabilność oraz nadzór nad korupcją; w stosunku do materialnych praw własności: ochrona materialnych praw własności, rejestracja własności oraz dostęp do kredytów, natomiast w przypadku ochrony własności intelektualnej: ochrona praw własności intelektualnej, ochrona patentów oraz piractwo w dziedzinie praw autorskich¹⁹.

Poniższa tabela pokazuje wartości poszczególnych wskaźników, tj. IPRI, LPE, PPR oraz IPR, dla Polski w latach 2007-2013.

¹⁸ Badania World Intellectual Property Organization i United Nation University in Japan ukazały istnienie (na podstawie badań sześciu wybranych krajów) silnej korelacji między umacnianiem praw własności intelektualnej i wzrostem gospodarczym. Za: *Ibid.*, s. 2

¹⁹ *Ibid.*, s. 5.

Tabela 5. Wartość International Property Rights Index i jego składowych według Property Rights Alliance dla Polski w latach 2007-2013

Kraj	2007				2008				2009				2010				2011				2012				2013			
	IPRI	LP	PPR	IPR	IPRI	LP	PPR	IPR	IPRI	LP	PPR	IPR	IPRI	LP	PPR	IPR	IPRI	LP	PPR	IPR	IPRI	LP	PPR	IPR	IPRI	LP	PPR	IPR
Polska	4,0	3,7	3,2	5,2	5,3	5,1	5,1	5,7	5,3	5,3	4,8	5,8	5,5	5,7	4,8	6,1	6,2	6,4	5,6	6,6	6,2	6,4	5,7	6,6	6,2	6,4	6,0	6,1

IPRI – International Property Rights Index.

LPE – Środowisko prawne i polityczne (Legal and Political Environment).

PPR – Materialne prawa własności (Physical Property Rights).

IPR – Prawa własności intelektualnej (Intellectual Property Rights).

Źródło: *International Property Rights Index*. Property Rights Alliance, Waszyngton. Dane pochodzą z corocznych raportów publikowanych w latach 2007-2013.

Analiza danych zawartych w raporcie pozwala na sformułowanie kilku wniosków. Ponownie Polska została oceniona słabo, szczególnie w porównaniu z innymi krajami Unii Europejskiej. Niekwestionowanym liderem tego rankingu od wielu lat jest Finlandia. Stanowi ona niedościgniony wzór dla wszystkich państw europejskich w dziedzinie stabilności środowiska prawnego i politycznego oraz ochrony materialnych i intelektualnych praw własności. Kraj ten notuje najwyższe wartości wszystkich omawianych wskaźników. Znacznie niższe wartości IPRI notują takie kraje, jak: Polska oraz Czechy, Litwa, Łotwa, Słowacja, Słowenia, Węgry i Włochy. Zaskakującym jest, że w tym rankingu różnice między krajami nie są aż tak bardzo widoczne jak w poprzednich rankingach. Jednakże końcowy wynik świadczy o tym, że ochrona praw własności intelektualnej w Polsce jest stanowczo niewystarczająca i musi zostać wprowadzonych wiele zmian. Polska najniższe wartości notuje w komponentach wskaźnika dotyczącego ochrony wartości materialnej, tj. w przypadku rejestracji własności – 76 miejsce wśród 130 krajów, a w dostępie do pożyczek miejsce 86. Dobrze natomiast chronione są patenty – 4 miejsce spośród krajów europejskich²⁰.

Podsumowanie

Celem artykułu było przedstawienie oceny poziomu ochrony praw własności w Polsce w latach 1995-2014 w porównaniu z innymi krajami członkowskimi UE. Omówiono podstawy prawne ochrony praw własności w Polsce, w tym bezpośrednie skutki wynikające z regulacji międzynarodowych dla polskiego porządku prawnego, oraz zwrócono uwagę na kwestie związane z ochroną wła-

²⁰ *International Property Rights Index*. Property Rights Alliance, Waszyngton. Dane pochodzą z corocznych raportów publikowanych w latach 2007-2013.

sności przemysłowej i intelektualnej zauważone przez polskiego ustawodawcę. Nasuwa się następujący wniosek: prawo dotyczące tej kategorii jest w Polsce stosunkowo stabilne i w ostatnich latach nie zaobserwowano znacznych zmian legislacyjnych, nawet związanych z członkostwem Polski w Unii Europejskiej. Tak więc zmiany w ocenie ochrony własności w Polsce nie mogą wynikać ze zmian w ustawodawstwie, niestabilnego prawa czy braku dostatecznej wiedzy o istniejących uregulowaniach.

W opracowaniu przedstawiono i omówiono najbardziej znane w literaturze przedmiotu wskaźniki oceniające ochronę praw własności oraz dokonano analizy ich wartości dla Polski w omawianym okresie. Starano się nie tylko przytoczyć dane dotyczące analizowanego kraju, lecz także pokazać jego miejsce wśród krajów członkowskich Unii Europejskiej. Wyniki badań pokazują, iż w okresie po uzyskaniu przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej nastąpiło znaczne pogorszenie oceny ochrony praw własności w Polsce. W ostatnich latach wartości większości wskaźników ulegają natomiast stopniowej poprawie, lecz niektóre z nich są wciąż niższe niż w okresie przedakcesyjnym. Szczególnie źle jest oceniana ochrona własności intelektualnej.

Trudno znaleźć bezpośrednią przyczynę takiej sytuacji, szczególnie, iż pozostałe kraje członkowskie UE nie odnotowywały podobnych wahań w ocenie ochrony praw własności po uzyskaniu członkostwa w UE. Wydaje się, że największym problemem w Polsce jest brak właściwej i szybkiej egzekucji praw wynikających z ochrony praw własności, która jest wsparta niepisanim społecznym przyzwoleniem na korzystanie z cudzej własności, szczególnie własności intelektualnej. Znaczenie wagi ochrony własności prywatnej wydaje się ciągle nie do końca właściwie i poważnie pojmowane również przez wymiar sprawiedliwości oraz odpowiednie instytucje wspierające jej ochronę. Konieczna wydaje się więc odpowiednia edukacja całego społeczeństwa w kwestii wagi ochrony praw własności, nie tylko dla interesów państwa, ale głównie poszczególnych obywateli. W wysoko rozwiniętych krajach świata ochrona własności jest jednym z filarów gospodarki rynkowej. Oddziałuje ona na wszystkie podmioty działające w systemach gospodarczych. Determinuje ich skłonność do bogacenia się, wprowadzania innowacji, podejmowania ryzykownych działań oraz zachęca inwestorów zagranicznych do inwestycji właśnie w tych krajach. Brak właściwej ochrony własności w Polsce może więc stać się istotnym czynnikiem spowalniającym rozwój gospodarki w kolejnych latach.

Literatura

- Acemoglu D., Johnson S., Robinson J.: *Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Distribution of Income*. „Quarterly Journal of Economics” 2002, 117(4).
- Gwartney J., Lawson R., Hall J.: *Economic Freedom of the World. 2013 Annual Report*. Fraser Institute 2013.
- Index of Economic Freedom, www.heritage.org.
- International Property Rights Index*. Property Rights Alliance, Waszyngton.
- Jarosz-Żukowska S.: *Konstytucyjna zasada ochrony własności*. Zakamycze, Kraków 2003.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.
- Konwencja paryska z dnia 20.03.1883 r. o ochronie własności przemysłowej. Dz.U. z 1975 r. Nr 9, poz. 51, zmieniona w Brukseli dnia 14.12.1900 r., w Waszyngtonie 2.06.1911 r., w Hadze 6.12.1925 r., w Londynie 2.06.1934 r., w Lizbonie 31.10.1958 r. i w Sztokholmie 14.07.1967 r. Za: *Ochrona własności intelektualnej w pigułce*. Regionalna Izba Gospodarcza w Katowicach, Katowice 2010.
- Konwencja berneńska z 9.09.1886 r. o ochronie dzieł literackich i artystycznych uzupełniona w Paryżu dnia 4.05.1896 r., następnie w Berlinie 13.11.1908 r., w Brnie 20.03.1914 r., Rzymie 2.06.1928 r., Brukseli 26.06.1948 r., Sztokholmie 14.07.1967 r., w Paryżu 24.07.1971 r. oraz poprawiona 2.10.1979 r. Dz.U. z 1990 r. Nr 82, poz. 47 z późn. zm. Za: *Ochrona własności intelektualnej w pigułce*. Regionalna Izba Gospodarcza w Katowicach, Katowice 2010.
- Mik C.: *Europejskie prawo wspólnotowe*. T. 1. Wydawnictwo C.H. BECK, Warszawa 2000. Za: L. Bieguński: *Prawo własności przemysłowej*. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2004.
- Pistoń T.: *Instytucja wywłaszczenia a prawo do własności jako prawo człowieka*. „Państwo i Społeczeństwo” 2010, nr 1.
- Rodrik D., Rodriguez F.: *Trade Policy and Growth: A Skeptics' Guide to Cross National Evidence*. „National Bureau of Economic Research” April 1999, No. 7081, Cambridge, MA. Za: K. Schwab: *Global Competitiveness Report 2012-2013*. World Economic Forum, Geneva 2013.
- Schwab K.: *Global Competitiveness Report 2012-2013*. World Economic Forum, Geneva 2013.
- Sozański J.: *Własność intelektualna i przemysłowa w Unii Europejskiej*. PWP Iuris, Warszawa 2008.
- The Global Competitiveness Reports*. World Economic Forum, Geneva.
- Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny. Dz. U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 ze zm.
- Winczorek P.: *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* Liber, Warszawa 2000.

THE OWNERSHIP PROTECTION IN POLAND IN 1995-2014

Summary: The main aim of the article is the evaluation of ownership protection in Poland in 1995-2014. In the first part the legal regulations connected with ownership protection are shown (both resulted from participation in European Union and other international organizations and Polish legal system). In the second part of the article the main indicators evaluating the ownership protection are shortly described and their values are presented for Poland in comparison with other European Union member states. The values of ownership protection for Poland fluctuate, but the sharp decline of their values can be shown directly after 2004, when Poland became the member state of EU. Nowadays these values are higher but still not so high as in the period before 2004.

Keywords: ownership, ownership protection, intellectual ownership protection, Poland.